

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-28>

УДК 657.2:336.7

ЕКСПЕРТНА ВЕРИФІКАЦІЯ ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

EXPERT VERIFICATION OF ACCOUNTING FOR FINANCIAL INSTRUMENTS: INSTITUTIONAL ASPECT

Жук Валерій Миколайович

доктор економічних наук, професор,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1367-5333>

Попко Євгенія Юрїївна

кандидат економічних наук,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4251-8935>

Лукова Ольга Степанівна

кандидат економічних наук,
Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6105-6265>

Zhuk Valerii, Popko Yevheniia

National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics»

Lukova Olha

Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise

Економічна експертиза передбачає дослідження даних бухгалтерського обліку, адже економічна діяльність і фінансово-кредитні операції мають бути зафіксовані документально та відображені у відповідних формах звітності, щоб їх перевірити. Водночас вимоги та правила щодо здійснення економічної експертизи визначає Міністерства юстиції України. Таким чином, інститут права та інститут бухгалтерського обліку одночасно впливають на економічну експертизу. Цей феномен потребує окремого дослідження, щоб виявити його рамкові обмеження. Мета статті – розкрити інституціональний базис експертної верифікації обліку фінансових інструментів. Виявлено, що економічна експертиза формалізована та функціонує в межах визначених правил, тобто інститутів, і відповідно до них. Фундаментальні засади економічної експертизи, з одного боку, регламентуються інститутом бухгалтерського обліку, а з іншого – інститутом права. Доведено, що економічна експертиза поєднує норми цих двох інститутів і функціонує виключно за рахунок врахування юридичних норм і правил бухгалтерського обліку. При цьому перші визначають її форму, а другі – змістове наповнення. Обґрунтовано, що предметна область економічної експертизи в інституціональному полі, яке формується під дією інституту бухгалтерського обліку й інституту права, визначає рамки розвитку судово-бухгалтерської експертизи – методологічні, нормативно-методичні, освітні та інші. Ці фундаментальні рамки накладають обмеження, зокрема, і на експертну верифікацію обліку фінансових інструментів та визначають розвиток бухгалтерської експертизи як особливого виду контролю.

Ключові слова: бухгалтерський облік, економічна експертиза, експертна верифікація, інститути, інституціональне середовище, контроль, фінансова звітність, фінансові інструменти.

Economic expertise involves the study of accounting data because economic activity and financial and credit transactions must be documented and reflected in appropriate reporting forms to verify them. At the same time, the Ministry of Justice of Ukraine determines the requirements and rules for conducting an economic examination. Thus, the institute of law and the institute of accounting simultaneously affect economic expertise. This phenomenon needs a separate study to reveal its framework limitations. Distinct, isolated, incomplete – this is how we can describe the research devoted to the accounting segment of economic expertise. For this reason, this article aims to reveal the institutional basis of expert verification of accounting for financial instruments. In this study, verification means

confirmation of the truth and integrity of the evidence. The concept of expert verification combines the concepts of accounting expertise and forensic accounting expertise, often used by scientists in individual or collective publications, and will directly reveal the accounting and tax aspects of economic expertise. It was found that economic expertise is formalized and functions within the limits of defined rules, i.e. institutes, and following them. On the one hand, the fundamental principles of economic expertise are regulated by the institute of accounting, and, on the other hand, by the institute of law. It has been proven that the economic examination combines the norms of these two institutes and functions exclusively due to considering legal norms and accounting rules. At the same time, the legal norms determine its form, and the accounting rules determine its content. It was substantiated that the subject area of economic expertise in the institutional field, which is formed under the influence of the institute of law and the institute of accounting, determines the framework of the development of forensic accounting expertise – methodological, regulatory and methodical, educational and others. These fundamental frameworks impose restrictions, in particular, on expert verification of accounting for financial instruments and determine the development of accounting expertise as a particular type of control.

Keywords: accounting, economic expertise, expert verification, institutes, institutional environment, control, financial reporting, financial instruments.

Постановка проблеми. Відповідно до нормативно-правових вимог, серед переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта, можна знайти такий вид експертизи, як економічна. Вона поділяється на три групи (види експертних спеціальностей): дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності (11.1); дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій (11.2); дослідження документів фінансово-кредитних операцій (11.3) [1]. Зрозуміло, що економічна експертиза будь-якої групи не можлива без дослідження даних бухгалтерського обліку. Адже як економічна діяльність, так і фінансово-кредитні операції для їх перевірки мають бути зафіксовані документально та відображені у відповідних звітних розрізах.

Водночас економічна експертиза перебуває під юрисдикцію Міністерства юстиції України, яке визначає вимоги і правила щодо її здійснення. Таким чином, на цей вид експертизи впливає інститут права та інститут бухгалтерського обліку, що потребує з'ясування особливостей такого функціонування та його рамкових обмежень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що тема експертної верифікації обліку господарських операцій (експертизи, спрямованої на дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності) не є широко досліджуваною. Так, за останні 15 років лише в чотирьох дисертаціях за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» досліджувалися питання судово-бухгалтерської експертизи [2–5]. Це вказує на відсутність системної концентрації дослідницьких пошуків на питаннях облікового сегменту економічної експертизи. Аналогічна ситуація

спостерігається і в дисертаційних проектах за суміжними спеціальностями.

Питання частіше розкривається у посібниках, підручниках [6-9], оскільки підготовка спеціалістів з обліку і оподаткування передбачає відповідну навчальну дисципліну. Також ця тема періодично піднімається в наукових статтях, рідше – в монографіях.

Розрізнені, поодинокі, фрагментарні – так можна охарактеризувати дослідження, присвячені обліковому сегменту економічної експертизи. Питання експертного дослідження облікового забезпечення господарських операцій з фінансовими інструментами взагалі окремо не піднімалося. Водночас той факт, що вчені продовжують повертатися до названої проблематики, виявляти, розкривати і вирішувати її окремі аспекти [10–12], засвідчує існування потреби в розвитку цієї сфери знань.

Мета статті – розкрити інституціональний базис експертної верифікації обліку фінансових інструментів.

Зазначимо, що в цьому дослідженні під верифікацією розуміється підтвердження істинності, правдивості доказів. Поняття «експертна верифікація» поєднує в собі сутнісне наповнення понять «бухгалтерська експертиза», «судово-бухгалтерська експертиза», якими часто оперують науковці в одноосібних чи колективних публікаціях, та розкриє безпосередньо бухгалтерсько-податковий аспект економічної експертизи.

Методологія дослідження. Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених; законодавчі та нормативно-регламентуючі акти з питань бухгалтерського обліку в Україні; дані з інтернет-ресурсів; внутрішні матеріали Київського науково-дослідного інституту судових експертиз та ін. Для досягнення поставленої

мети застосовано методи наукового пізнання, зокрема: аналіз та синтез, порівняння, групування, методи аналогії, узагальнення та систематизації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки економічну експертизу (її обліково-податковий сегмент) не можна вважати глибоко дослідженим напрямком, то дослідження теоретичних основ експертної верифікації бухгалтерського обліку фінансових інструментів доцільно розпочати із з'ясування сутнісного змісту її предмета.

Л. В. Дікань, В. Д. Понікаров і О. В. Кожушко зазначають, що «предметом судово-економічної експертизи є питання, що виникають у органів дізнання, досудового слідства та суду щодо фінансово-господарських операцій, зафіксованих ревізіями та перевітками, вирішення яких потребує спеціальні економічні пізнання» [6, с. 67]. Наведена інтерпретація тяжіє до розкриття правової компоненти такого виду експертизи і лише побічно зачіпає її обліковий аспект.

О. В. Топоркова, Т. О. Євлаш, О. О. Говоруха розглядають предмет «судової бухгалтерії» відокремлено від права та бухгалтерського обліку. Вони зазначають, що ним слід вважати «негативні зміни в господарській діяльності підприємств та організацій, викликані будь-якими деструктивними чинниками» [8, с. 6].

Низка практикуючих експертів, викладачів відповідних навчальних дисциплін та науковців, описуючи предмет судово-бухгалтерської експертизи, концентруються на «господарських операціях», «фактичних даних», «фінансово-господарській діяльності», які мають бути зафіксовані в обліковій системі. Зокрема Л. М. Духновська вважає, що предмет судово-бухгалтерської експертизи – це «явища та процеси, які відображені або мали бути відображені в бухгалтерському обліку та звітності та які стали об'єктом розслідування чи судового розгляду» [7, с. 11].

Отже, значна кількість вчених визначає предмет судово-бухгалтерської експертизи через факти господарського життя або господарські операції, явища, процеси, чи фактичну діяльність підприємства. Експерт не працює безпосередньо з господарськими операціями, тобто він не є реальним свідком факту здійснення відповідної господарської операції. В той же час він працює з документами, реєстрами, звітністю, для того щоб встановити факт здійснення відповідної господарської операції на підставі аналізу цих документів

та ймовірності наявності в документах певних викривлень, неточностей.

Якщо говорити про фінансові інструменти, то це специфічний вид об'єктів бухгалтерського обліку. Основою здійснення господарських операцій з такими об'єктами є наявність договору (усного чи письмового). При цьому в окремих випадках трактування господарських операцій як операцій саме з фінансовими інструментами можливе виключно за наявності договорів. Водночас договір не є бухгалтерським документом – ні первинним, ні тим більше зведеним. Більше того договори розглядаються як докази в судді (мають доказову силу під час розгляду справи), а отже, їх долучають до матеріалів справи і надають експертам для аналізу і дослідження.

Запропоновані вченими інтерпретації сутності предмету не враховують також аспект оцінки. Оцінка об'єкта обліку не є господарською операцією. Це дія, облікова процедура, яка її супроводжує. Але тим не менше саме оцінка є однією із «найуразливіших» ділянок обліку, оскільки в багатьох випадках носить суб'єктивний характер, а отже, схильність до викривлень. Від об'єктивності оцінки всіх стадій кругообороту капіталу (компонентам якого є фінансові інструменти), залежить достовірність визначення фінансового результату. Тому проблема оцінки була присутньою на всіх етапах розвитку бухгалтерського обліку та залишається актуальною в даний час.

Аналіз розвитку оцінки в системі бухгалтерського обліку дозволяє виділити такі закономірності:

- поступове розширення різноманіття видів і способів оцінки об'єктів бухгалтерського спостереження;
- безперервне ускладнення прийомів оцінки;
- послідовне усвідомлення значущості оцінки в бухгалтерському обліку;
- постійне протистояння двох основних видів оцінки: собівартості та ринкової вартості;
- поступова заміна історичної оцінки оцінкою за справедливою вартістю;
- зміни у сприйнятті оцінки, пошук шляхів вдосконалення існуючого теоретичного обґрунтування розвитку її методології.

Описане має прояв також в обліку фінансових інструментів, а отже, має бути враховане під час його верифікації (рис. 1).

Враховуючи описане, предметом судово-бухгалтерської експертизи все ж є не господарські операції, зафіксовані в бухгалтерських

Рис. 1. Тракткування предметної сфери судово-бухгалтерської експертизи: обмежувальний фактор

Джерело: розроблено авторами

документах, а достовірність самих бухгалтерських (первинних, зведених та звітних) і супутніх документів та супровідних облікових процедур. Схоже бачення пропонує А. М. Ужва, яка вважає, що «предметом судово-бухгалтерської експертизи є бухгалтерські операції, що відбивають фінансово-господарську діяльність і разом з тим є певною мірою її частиною та потребують спеціальних знань експерта-бухгалтера для встановлення істини у конкретній справі» [9, с. 82].

Отже, предмет економічної експертизи доцільно розглядати як достовірність документальної фіксації господарських операцій та облікових процедур, що її супроводжують. Таке тлумачення охоплює поле, з яким працює експерт (документи, які отримує від замовника експертизи для здійснення їх дослідження), та спрямованість самої експертизи – встановлення достовірності документів та обраних облікових процедур по господарській операції, яку вони супроводжують. Також запропонована інтерпретація ілюструє розгляд предмета економічної експертизи більше з позиції бухгалтерського обліку, а не права.

Таким чином, специфіка предмета економічної (судово-бухгалтерської) експертизи та сфера застосування спеціальних знань визначають певний регламент, порядок проведення експертного дослідження. Поле дослідження експерта при верифікації даних обліку фінансових інструментів досить широке. Перед ним можуть ставитися різні за змістом та кількістю завдання, зокрема щодо:

- виявлення фактично здійснених, а не задокументованих операцій з фінансовими активами, фінансовими зобов'язаннями або інструментами власного капіталу;
- визначення повноти нарахування, відображення та сплати податкових зобов'язань, а саме в частині їх мінімізації через використання фінансових інструментів;
- встановлення вартості акцій та інших цінних паперів, емітованих підприємством;
- з'ясування кореляції між змістом господарської операції з фінансовим інструментом та нормативними вимогами;
- перевірки факту недостачі (надлишків) грошових коштів, векселів тощо на підприємстві;

– розрахунку суми матеріальних збитків, заподіяних винними особами через вчинені діяння, прийняті (неприйняті) рішення;

– аналізу випадків порушення фінансової дисципліни (неправильне використання отриманих позичок, безпідставне надання позик, допомог) та інше.

Таким чином, експерт оцінює факти, умови, явища господарського життя підприємства, які пов'язані із отриманням, оприбуткуванням, використанням та списанням фінансових активів, фінансових зобов'язань та інструментів власного капіталу. На підставі цього він має сформулювати власний висновок.

При цьому висновок експерта – первинний незалежний доказ у судовій справі. Це часто є метою призначення експертизи, особливо, коли є потреба у розрахунку суми завданої шкоди.

Поряд з вимогами до експертизи, матеріалів дослідження, порядку проведення та подібного нормативно-правове поле містить також правила, які стосуються безпосередньо суб'єкта експертизи, тобто експерта. В Законі України «Про судову експертизу» розділ II присвячено судовим експертам, визначено які особи можуть бути судовими експертами, а які – ні [1]. Також в профільному Законі визначено принципи, якими має керуватися експерт в ході дослідження матеріалів справи. Отже, для особи, яка може бути призначена експертом важлива кваліфікація, об'єктивність і відсутність зацікавленості у результаті справи.

Описане засвідчує, що економічна експертиза – це регульована, суворо регламентована сфера, яка має чітко визначені параметри (обмеження) роботи експерта. Експертна верифікація обмежена нормами права, процесуальними вимогами, усталеними уявленнями про здійснення і оформленням господарських операцій.

На рис. 2 представлено авторське бачення основних інституціональних рамок реалізації судово-бухгалтерської експертизи як компоненти економічної експертизи.

Таким чином, економічна експертиза формалізована та функціонує в межах визначених правил – «правил гри», тобто інститутів, і відповідно до них. Це означає, що фундаментальні засади економічної експертизи, з одного боку, регламентуються інститутом бухгалтерського обліку, а з іншого – інститутом права. Тому економічна експертиза поєднує (синтезує) норми цих двох інститутів і функціонує виключно за рахунок врахування юридичних норм і правил бухгалтерського обліку. При цьому перші визначають форму (відповідаючи на питання «Як?»), а другі – змістове наповнення (відповідаючи на питання «Що?»).

Об'єктом експертної верифікації обліку фінансових інструментів є відображення в документах, облікових регістрах (записи на рахунках), звітності господарських операцій з фінансовими активами, фінансовими

Рис. 2. Інституціональні рамки функціонування судово-бухгалтерської експертизи

Джерело: розроблено авторами

зобов'язаннями та/або інструментами власного капіталу.

Експерт не оцінює всю господарську діяльність підприємства, де використовувалися фінансові інструменти. Він дає відповідь на поставлені перед ним запитання, обґрунтовано і на підставі дослідження наданих йому матеріалів. Експерт має право запросити додаткові матеріали, але не контактує безпосередньо з підприємством, якщо останнє не є замовником експертизи. Описане додатково ілюструє рамки, в яких здійснюється економічна експертиза, та підтверджує наявність інституціонального впливу.

Хоча інститут бухгалтерського обліку впливає на здійснення економічної експертизи, проте судження експерта не тотожні професійному судженню бухгалтера. Професійне судження бухгалтера – це не стільки його роздуми чи інтуїтивне сприйняття, скільки обґрунтоване, засноване на об'єктивних критеріях та надійних інформаційних джерелах бачення фактів господарського життя підприємства. Тобто щоб зробити певний висновок про визнання, відображення, оцінку певних господарських операцій з фінансовими інструментами, бухгалтеру необхідно мати підґрунтя для цього, яке можна надати як доказ у разі конфлікту, наприклад, з працівниками податкової служби.

Професійне судження експерта покликане встановити факт здійснення господарської операції на підприємстві, яка задокументована у відповідних первинних і зведених регістрах, достовірність його відображення та правильність застосування облікових процедур щодо нього, в тому числі правомірності професійного судження бухгалтера та його наслідків для учасників такої господарської операції. В даному випадку і професійне судження бухгалтера, і професійне судження експерта є неформальною складовою інституціонального поля економічної експертизи.

Інституційне поле – це різноманітні взаємодії між безпосередніми і опосередкованими учасниками експертної верифікації визначеної ділянки обліку. Внутрішнє поле бухгалтерської експертизи формує низка факторів, одними з яких є інституційні рамки.

Таким чином, економічна експертиза реалізується в інституціональному середовищі. Як уже зазначалося, з одного боку, на неї впливають основоположні правила бухгалтерського обліку, з іншого – правила юридичні. Проте є і побічні норми, які має враховувати експерт. Зокрема те, що відносини формується

на базі певних домовленостей, тобто договорів. Наявність договорів свідчить про врегулювання відносин між сторонами договору, про фіксацію правил, про означення векторів транзакцій. Також умови договору може свідчити про мінімізацію витрат, які супроводжують транзакції. Це дає можливість експерту говорити про доцільність обрання контрагента, про економію на пошуках контрагентів, тобто економію на традиційних витратах.

Існування економічної експертизи в полі інституту бухгалтерського обліку й інституту права, наявність значної кількості норм, правил, регламентів, послідовності дій тощо вказує на залежність розвитку її методології, методики та організації від еволюції нормотворчих засад вищеназваних інститутів. Так, інститут права регулює:

- підстави, умови та порядок призначення судово-бухгалтерської експертизи,
- хід її проведення;
- оформлення, оцінки і використання отриманих експертом результатів;
- обов'язки учасників конституційного, кримінального, цивільного, арбітражного, податкового чи адміністративного процесу, під час якого реалізується експертиза тощо.

Судово-бухгалтерська експертиза досліджує документи – первинні, зведені (оборотно-сальдові відомості, облікові регістри, журнали тощо), звітні та супутні, які є елементами справи. Документування як основа бухгалтерського обліку має вичерпний перелік обов'язкових реквізитів, які мають бути присутні в первинному документі, щоб він був визнаний таким, що підтверджує факт здійснення господарської операції. Так само регламентуються і інші компоненти облікового процесу на підприємстві. Що засвідчує вплив інституту бухгалтерського обліку на реалізацію економічної експертизи.

Описане також вказує на те, що судово-бухгалтерська експертиза набуває інституційної форми. Підсилює її інституційний статус і той факт, що окрім описаного вона також концентрується на вирішенні соціально-значущих проблемних ситуацій. Наприклад, встановлення консенсусу між підприємством-платником податків та державою.

Інституціональний аспект розвитку теоретичних положень експертної верифікації обліку фінансових інструментів в частині формування його рамок запропоновано на рис. 3.

Предметна область економічної експертизи в інституціональному полі, яке формується під дією інституту бухгалтерського

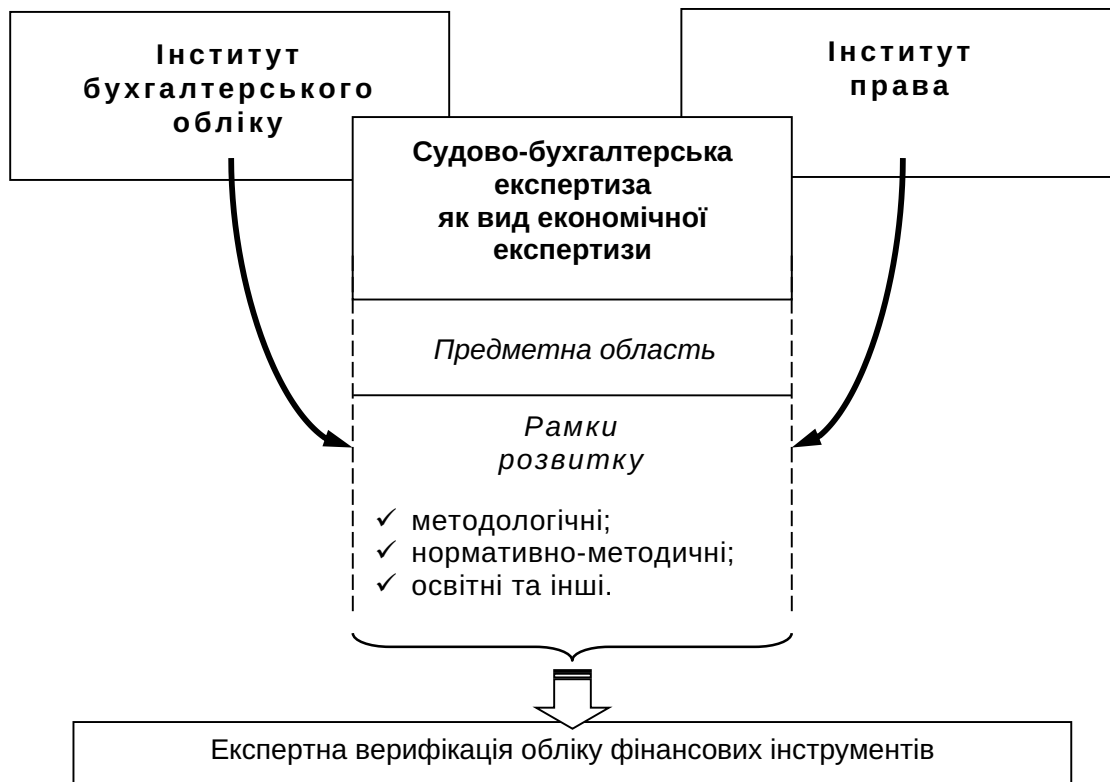

Рис. 3. Інституціональний аспект експертної верифікації обліку фінансових інструментів

Джерело: розроблено авторами.

обліку й інституту права, визначає рамки розвитку судово-бухгалтерської експертизи. Ними, зокрема, є:

– методологічні: уявлення про ймовірні методи, інструментарій, закономірності, об'єкти дослідження, яке формується переважно мірою під дією змін у обліковій методології та юридичній практиці;

– нормативно-методичні: послідовність дій і прийомів (що і за чим), які визначені в законодавчих та підзаконних актах, і які має здійснити експерт у ході дослідження матеріалів справи;

– освітні: якою має бути освіта експерта, де і впродовж якого періоду має здобуватися, його кваліфікація, компетенція, періодичність атестацій, врахування досвіду та інші.

Висновки. Експертна верифікація обліку фінансових інструментів формалізована та

функціонує в межах визначених правил – інститутів, і відповідно до них. Фундаментальні засади економічної експертизи, з одного боку, регламентуються інститутом бухгалтерського обліку, а з іншого – інститутом права. Тому економічна експертиза поєднує норми цих двох інститутів і функціонує виключно за рахунок врахування юридичних норм і облікових правил. При цьому перші визначають її форму, а другі – змістове наповнення. Предметна область економічної експертизи в інституціональному полі визначає рамки розвитку судово-бухгалтерської експертизи – методологічні, нормативно-методичні, освітні та інші. Ці фундаментальні рамки визначають розвиток бухгалтерської експертизи як особливого виду контролю загалом та накладають обмеження на експертну верифікацію обліку фінансових інструментів зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

2. Остап'юк Н. А. Обліково-аналітичне забезпечення бухгалтерської експертизи: теорія і методика: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.04 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит. Київ: Національний аграрний університет, 2006. 28 с.

3. Панченко І. А. Організація судово-бухгалтерської експертизи: теоретико-практичні аспекти: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.09. Житомир: Житомирський державний технологічний університет, 2007. 242 с.
4. Стельмах Н. Є. Бухгалтерська експертиза сільськогосподарської діяльності: судово-процесуальний аспект: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2016. 235 с.
5. Федчишина В. В. Облікове забезпечення експертного дослідження розрахунків з податку на додану вартість: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). Житомир, 2011. 18 с.
6. Дікань Л. В., Понікаров В. Д., Кожушко О. В. Судово-економічна експертиза: навч.-практ. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 220 с.
7. Духновська Л. М. Судово-бухгалтерська експертиза: методичні рекомендації до практичних занять для студентів напряму підготовки 6.030509 «Облік і аудит», в тому числі перепідготовка спеціалістів за спеціальністю 7.03050901 «Облік і аудит» денної та заочної форм навчання. Київ : НУХТ, 2013. 42 с.
8. Топоркова О. В., Євлаш Т. О., Говоруха О. О. Опорний конспект лекцій в таблицях та рисунках з дисципліни «Судово-бухгалтерська експертиза» для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 071 «Облік і оподаткування». Харків : ХДУХТ, 2019. 108 с.
9. Ужва А. М. Судово-бухгалтерська експертиза: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2019. 228 с.
10. Іванков В. Публічні кошти як об'єкт судово-економічної експертизи. *Облік і фінанси*. 2023. № 2(100). С. 54-67. doi: 10.33146/2307-9878-2023-2(100)-54-67
11. Карпенко Є. А., Копайгора І. С. Теоретичні основи судово-бухгалтерської експертизи. *Економіка і регіон*. 2023. № 1(88). С. 121–127. doi: 10.26906/EiR.2023.1(88).2882
12. Scanlon, M., Breitinger, F., Hargreaves, C., Hilgert, J. N., & Sheppard, J. (2023). ChatGPT for digital forensic investigation: The good, the bad, and the unknown. *Forensic Science International: Digital Investigation*, 46, 301609. doi: 10.1016/j.fsidi.2023.301609

REFERENCES:

1. Verkhovna Rada Ukrainy (25.02.1994) Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy № 4038-XII [On forensic examination: Law of Ukraine No. 4038-XII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (accessed November 14, 2023).
2. Ostapiuk N. A. (2006) Oblikovo-analytychne zabezpechennia bukhhalterskoi ekspertyzy: teoriia i metodyka [Accounting and analytical support of accounting expertise: theory and methods] (PhD Thesis Abstract). Kyiv: Natsionalnyi ahrarnyi universytet.
3. Panchenko I. A. (2007) Orhanizatsiia sudovo-bukhhalterskoi ekspertyzy: teoretyko-praktychni aspekty [Organization of forensic accounting expertise: theoretical and practical aspects] (PhD Thesis). Zhytomyr: Zhytomyrskiy derzhavnyi tekhnolohichniy universytet.
4. Stelmakh N. Ye. (2016) Bukhhalterska ekspertyza silskohospodarskoi diialnosti: sudovo-protseusualnyi aspekt [Accounting examination of agricultural activity: judicial and procedural aspect] (PhD Thesis). Kyiv: NNTs «Іnstitut ahrarnoi ekonomiky».
5. Fedchyshyna V. V. (2011) Oblikove zabezpechennia ekspertnoho doslidzhennia rozrakhunkiv z podatku na dodanu vartist [Accounting for expert research on value added tax calculations] (PhD Thesis Abstract). Zhytomyr.
6. Dikan L. V., Ponikarov V. D., Kozhushko O. V. (2017) Sudovo-ekonomichna ekspertyza: navch.-prakt. posib. [Forensic and economic expertise: academic and practical manual]. Kharkiv: KhNEU im. S. Kuznetsia.
7. Dukhnovska L. M. (2013) Sudovo-bukhhalterska ekspertyza: metodychni rekomendatsii do praktychnykh zaniat dlia studentiv napriamu pidhotovky 6.030509 «Oblik i audyt», v tomu chysli perepidhotovka spetsialistiv za spetsialnistiu 7.03050901 «Oblik i audyt» dennoi ta zaochnoi form navchannia [Forensic accounting examination: methodical recommendations for practical classes for students of the training direction 6.030509 «Accounting and auditing», including retraining of specialists in the specialty 7.03050901 «Accounting and auditing» of full-time and part-time forms of education.]. Kyiv: NUKhT.
8. Toporkova O. V., Yevlash T. O., Hovorukha O. O. (2019) Oporni konspekt lektsii v tablytsiakh ta rysunkakh z dystsypliny «Sudovo-bukhhalterska ekspertyza» dlia studentiv dennoi ta zaochnoi form navchannia spetsialnosti 071 «Oblik i opodatkuвання» [Reference summary of lectures in tables and figures on the discipline «Forensic accounting examination» for full-time and part-time students of specialty 071 «Accounting and taxation»]. Kharkiv: KhDUKhT.

9. Uzhva A. M. (2019) Sudovo-bukhhalterska ekspertyza: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych zakladiv osvity [Forensic accounting examination: a study guide for students of higher education institutions]. Mykolaiv: MNU im. V. O. Sukhomlynskoho.
10. Ivankov V. (2023) Publichni koshty yak ob'iekt sudovo-ekonomichnoi ekspertyzy [Public Funds as an Object of Forensic Economic Expertise]. *Oblik i finansi*, no. 2(100), pp. 54–67. doi: 10.33146/2307-9878-2023-2(100)-54-67
11. Karpenko Ye. A., Kopaihora I. S. (2023) Teoretychni osnovy sudovo-bukhhalterskoi ekspertyzy [Theoretical foundations of forensic accounting expertise]. *Ekonomika i rehion – Economy and region*, no. 1(88), pp. 121–127. doi: 10.26906/EiR.2023.1(88).2882
12. Scanlon M., Breitinger F., Hargreaves C., Hilgert J. N., & Sheppard J. (2023) ChatGPT for digital forensic investigation: The good, the bad, and the unknown. *Forensic Science International: Digital Investigation*, vol. 46, 301609. doi: 10.1016/j.fsidi.2023.301609